

Juhász Tibor a FISZ és az Apokrif Könyvek gondozásában 2015-ben megjelent *Ez nem az a környék* című verseskötetét követően idén prózakötettel jelentkezett. Az eddigi kritikák szinte mindegyike regisztrálta már Juhász első verses-

74 Mizers Dániel

IRODALOM ÉS SZOCIOGRÁFIA

Juhász Tibor: *Salgó blues*

kötetének és a *Salgó blues* világának és nyelvének azonos vagy rokon jegyeit, utóbbi művet gyakran az *Ez nem az a környék* egyenes ági prózai folytatásaként emlegetve. A két említett könyv egymás mellé állítása evidens, a próza-

kötet jelen kritikai értékelése ezért sem veszi számba azok motívikus-tematikus hasonlóságait és azonosságait.

A *Salgó blues* tizennégy rövid prózai írás foglalata, melyeket az azonos színhely és elbeszélői nyelv tart össze leginkább – (kis)regényről azonban nem érdemes beszélni, az ilyen vonatkozású műfaji kérdések voltaképpen irrelevánsak a kötet egyes darabjainak, valamint egészének értékelésében. A szociográfiai és az irodalmi szándék autonómiájának problémaköre viszont annál lényegesebb: a kizárólag a kötet darabjaira mint szövegegységekre fókuszáló értelmezői eljárásban nyilvánvalóvá válik a *Salgó blues* szociografikus olvasatának lehetősége, a hiátusokkal kifejezett, ennél fogva a novella direkt alkalmazhatóságát problematizáló műfajmegjelölés („n_v_ll_k”) pedig az irodalmi szándékot egyértelműsíti.

A szövegdarabok koherens világát Salgótartján gazdasági, szociológiai és morális vonatkozásban is peremvidéknek nevezhető színhelye és annak alakjai, társas kapcsolatai képezik: a „kolduspaloták” (*Kés nélküli böllérek*), kolónialakások miliője, az Acélgári út és vonzáskörzete, a Kék Acél nevezetű kocsmá és annak törzsvendégei. A referenciális szintér (melynek konkrét megjelölései szinte kivétel nélkül mindegyik szövegdarabban előfordulnak), az élethelyzetek és -stratégiák realitása, valamint a narrátor funkciója és szándéka alapozzák meg a *Salgó blues* szociografikus olvasatának lehetőségét. Annak ellenére, hogy egyes szövegdarabokban a narrátor részese az eseményeknek, szerepe mindvégig a történéseket leíró-rögzítő kívülálló tanúé. Érezhetően nem az ábrázolt társadalmi csoportból származik, a szereplőket gyakorta diktafonra rögzítve beszélgeti, mint például a *Kék Acél*-ban vagy az *Ágyas Jani otthonaiban*: „Légypapír lóg a lámpabúra széléről, ahogy elhaladok alatta, mozogni kezd. Bekapcsolom a diktafont, várom, hogy Barna mesélni kezdjen.” A *Salgó blues* elbeszéléseinek forrásai egyrészt tehát maguk az ábrázolt szereplők (például Barna), másrészt maga a narrátor mint tanú – a forrásmegjelölés aktusa azonban nem repetitív, átgondolt és következetesen

megkonstruált szerkezetet alakít ki a narrátori működésmód. Mindezt még inkább hitelesíti a puritán, akkurátus, realizmusra törekvő, a figyelmet magára elsősorban egységességével és következetességével felhívó elbeszélő nyelv, amely szükségszerűen következik a narrátori pozíció(k)ból. Egyértelmű erénye ez a kötetnek, dicséri a szerzőn túl a szerkesztő munkáját is. Mindezek tekintetében – azaz az elbeszélői működés, valamint a referencialitás felől – talán nem túlzás a *Salgó blues* szociográfia-ként olvasni.

A referencialitás azonban nem mindig jár együtt kikezdehetetlen tény-szerűséggel. Az elbeszélő gyakorta támaszkodik a szóbeli mondákra-legendákra, azokat viszont nem kérdőjelezi meg a tényszerűség felől, miközben a faktum iránti helyenkénti igény ugyanúgy mozgatóereje az elbeszéléseknek, mint a legenda vagy az elbeszélői feltételezés (*Helytörténet*). (Barna monológjának igazságát megkérdőjelezi ugyan a narrátor, mégis a beszédre, a beszélgetés aktusára helyeződik a hangsúly, nem pedig az igazság felderítésére.) A *Salgó blues* tényszerűség iránti igénye nem olyan erős és kiterjedt tehát, hogy fenntartások nélkül működtethessük a szociografikus olvasat autonóm lehetőségét: a referenciális hely nem egészül ki a referenciális idővel, az agónia alakjainak sors történetei gyakran fiktívek, a rögválóság realisztikus ábrázolásába az irodalmiság visszafogott stilizációja keveredik.

Az Acélglyári úti lakosok a *Salgó blues* alakjainak modelljei az esztétikai megformáltság értelmében: „Mint mindannyian, ő is modellt ül nekem.” A rögválóság anyagának át- és újrendezése az irodalmi intenció együtthatója, azé a szándéké, amely érezhetően a faktum, avagy a faktum illúziójának megteremtése által elnyomott. De nem végérvényesen és kizárólagosan – a *Salgó blues* „tájleírásai” ugyanabból a forrásból fakadnak, melynek lírai hozadéka az *Ez nem az a környék*, a kiirthatatlan irodalmi intenció (pl. hasonlat) pedig az ilyen jól sikerült mondatokban nyilvánul meg: „A magas, boltíves ajtón alig hatol át az Acélglyári út zaja. Csak néhányan ülnek az elülső padosorokban. Kezük összekulcsolva, ujjaik között zsíros rózsafüzér, ha valamelyik elszakad, a padlózathoz koccanó gyöngyök olyan hangot adnak, mintha sortűz ropogna.” Az viszont semmiképpen nem állítható, hogy az irodalmiság, az irodalmi intenció olyan nagy teret követelne magának, amelyben a szociográfia és annak vonatkozásai ne férnének el – nem csak metaforikus értelemben, hiszen a három-négy, de legfeljebb hétoldalas (*171102_022.mp3, Múltaknák*) szövegdarabok egyszerűen a helyszűke miatt nehezen tudják kibontakoztatni a helyzetekben, alakokban, de a műfajban/olvasásmódban is rejlő lehetőségeket. (A kötet egésze sem több hetvenkilenc oldalnál.) Bármennyire is archetipikus alakjai a kötet szereplői az archetipikus helynek (és ez nem a

kötet negatívuma: a *Salgó blues*ban egyszerűen felismerhetővé válik bármelyik peremvidék agóniája), cselekvési lehetőségek, a kialakuló akciók és legfőképp az életstratégiák, sorsok egy-két kivételtől eltekintve kibontatlanok.

76 Ez már csak azért is hiányérzetet keltő, mert azok a *Salgó blues* legjobban sikerült részei, ahol mégis látszódnak az okok és az okozatok, a rendszer és a megküzdési stratégiák, a személyiségben rejlő feszültségek. Példaként említhető a diktafon által rögzített hangfelvétel fájlnevét címbe emelő *171102_022.mp3* című szövegdarab, melyben végigkövetjük a „főhős” monológjából életútját a Sztálin-szobor ledöntésétől az államszocializmus viszonyain át a rendszerváltás sajátos, de nem egyedi nézőpontból történő értékeléséig: „Hát figyelj ide. Mink abból, amit ezek mondanak, semmit se éreztünk. Egyszerű munkásemberek voltunk, mit tudtuk mi, hogy szétrohad fejünk felett a rendszer? Aztán láttuk, hogy lebontották körülöttünk a munkahelyeinket, minket meg itt hagytak, hát vittek volna el a picsába minket is, legalább mondott volna valaki valamit, hogy miért rossz az, ami volt, ha az embernek munkahelye volt, meg élete, miért rossz az, ha megbecsülik.”

Szociográfia és irodalom, faktum és fikció egyvelege tehát a *Salgó blues*. Nem hagyható figyelmen kívül azonban az a tény, miként is valósul meg ez a műfaji/olvasásmódbeli kettősség – a kiegészítő egyensúlytól az aránytalan dominanciáig terjedhet ennek megítélése. A *Salgó blues*ban – ahogyan azt már korábban Deczki Sarolta is felvetette (*Alföld*, Kortárs fórum 1., Juhász Tibor *Salgó blues* című kötetéről), ez a kettősség az egymást korlátozó tulajdonság-együttesek mentén alakul: „Nehezen tudom megfogalmazni, mi volt a problémám a kötettel. Talán az, hogy a szociografikusság és az irodalmiság kicsit egymás ellen dolgoznak, egyik sem jut el a saját lehetőségei határáig. A szociográfiai tartalmat korlátozza az irodalmi intenció, az esztétikai hatást pedig néhol lerontják a tárgyyszerű szociográfiai leírások.” A rövid terjedelem ellenére kétségtelen, hogy nehéz vállalkozás szociográfia és irodalmiság egymást támogató egyensúlyának beállítása – ezt talán nem is sikerült a *Salgó blues*ban megteremteni. A műfaji megjelölés („n_v_ll_k”) talán éppen ezt az eldöntetlenséget hivatott megoldani: novellák is ezek, meg nem is. A kívülről származó műfajt és olvasásmódot érintő ajánlat azonban nem jelölheti ki a szöveg tényleges megvalósulásának értékelési módzatait. Az egymás ellen dolgozó szándékok nem békíthetők ki a szövegen kívülről. Ebből a szempontból is válik bizonytalanná a kötet mottójául választott Mészöly-idézet *Az atléta halálából*, amelyből talán a legfontosabb rész a mottó második fele: „Aki sosem írt, csak élt, azt könnyen megtéveszthetik az ilyen kikötések: azt hiheti, hogy ami az ujjbegyében, az mindjárt a papíron is. Én nem áltatom magam.” A szavak Hilditől származnak, aki az *Az atléta halálában* foglalt magánfeljegyzések szerzője, célja pedig, hogy élettársa, Bálint halálát követően saját magának tisztázza ezekben a feljegyzésekben közös

életük viszonyait. Hildi, aki hangsúlyozottan nem író (más kérdés, hogy a szöveg megvalósulását, mondatszervezését, szerkezeti metaforáit és bölcselmeit tekintve igenis kirívó írói kvalitásokat mutat, mindez azonban erősen megkérdőjelezi a realista kód legitimitását vagy a „regény” hibamentességét), a feljegyzések készítése közben fogalmazza meg ezeket az önreflexív, a kudarc lehetőségével számoló, szentenciózus mondatokat. Életanyag és megformáltság, élet és irodalom szakadéka – ez Hildi szavainak legfőbb jelentése. A *Salgó blues* elbeszélője megelőlegezné magának a kudarc lehetőségét, nyíltan vállalva azonban a feladatban rejlő (a peremvidék leírására vonatkozó) felelősséget? Figyelmezteti magát, hogy ez nem könnyű feladat? Hogy gondolat és mondat, szándék és megvalósulás nem esik egybe? Hiszen ez az írói feladat. Talán a szociográfia volna – mint faktum – a „megformálatlan” anyag, melyet az irodalmiság felé kellene terelni, nemesítve azt. Ebből következhetne az, hogy a *Salgó blues* műfaji megjelölése nem sz_c_gr_f, hanem n_v_ll_k. (Scolar, Bp., 2018)

Új Forrás 2019/5 – Mészur Dániel: Irodalom és szociográfia
Juhász Tibor: *Salgó blues*

